

Kunnioitusta erilaisuutta kohtaan

■ Timo Honkela

Edellisten eduskuntavaalien tulos ja sen jälkipuinti ovat tuoneet esille monenlaisia yhteiskunnassamme kyteneitä jännitteitä. Yksi tulkinta näille jännitteille on taloustaantumien ja niiden kautta kehittyneiden turhautumisten kanavoituminen syyllisten etsimiseksi. Ongelmien aiheuttajiksi koetaan vaikkapa suomenruotsalaiset, maahanmuuttajat tai taloudellinen eliitti. Tilanne on kärjistynyt tasolle, jossa kansanedustajatkaan eivät enää ole sanoissaan pidättyväisiä vaan käyttävät rasistisia ilmauksia tai ilmaisevat vähintään epäsuoraa vihaa joitakin kansanryhmiä kohtaan.

Kunnioituksen puutetta on tietysti esiintynyt aina. Yleistyksiä ei kannata tehdä, mutta varakkaiden on kuultu puhuvan vähemmän onnekaista ”köyhät kyykkyy” -asenteella, työläisten kiroavan hallituksia ja työnantajiaan kadotukseen saakka, työnantajien suhtautuvan työntekijöihinsä hankalina valittajina ja laiskottelijoina, lääkärien puhuvan potilaistaan kuin korjattavista koneista, lapsettomien valittavan naapureiden lapsista sen takia, että he rikkovat hangen leikkiessään – muutamia esimerkkejä mainitakseni.

Vastaavanlaista ajattelua edustavia puheenvuoroja esitetään jatkuvasti myös tiedemaailmassa. Filosofi haukkuu insinöörin lyhytnäköisestä hyötyajattelusta, fyysikko teillaa taiteentutkijan tutkimukset hyödyttöminä, yhteiskuntatieteilijä arvostelee hyönteisbiologin työtä relevanssin puutteesta tai geenitutkija syyttää postmodernia humanistia epämääräisestä saivartelusta ja sanahelinästä. Englanniksi julkaisunsa jatkuvasti kirjoittava kemisti voi puolestaan todeta oikeustieteilijän suomenkielisten julkaisujen olevan lähtökohtaisesti vähemmän tärkeitä kuin omansa. Tällainen keskustelu voi kulkea myös tieteentekijöiden piiriin ja muun

yhteiskunnan edustajien välillä. Esimerkkinä voidaan esittää Tatu Vanhasen hypoteesit rotujen ja älykkyyden välisestä suhteesta. Vaikuttaa siltä, että tällaiset puheenvuorot peilaavat pikemminkin esittäjiensä asenteita kuin viileän analyysin tuloksia. Tieteen itsekorjaavuus pitää huolen siitä, että vaillinaisia ajatuksia muokataan, kuten *Tieteessä tapahtuu* -lehden numeron 2/2011 Petter Portinin (s. 53) ja Eka Roivaisen (s. 53–55) tarkkanäköisissä kommentteissa vastauksina Vanhasen aiempaan kirjoitukseen.

Mahdollisia syitä keskinäisen kunnioituksen puutteeseen ovat ilmiöt, joihin Arto Mustajoki viittaa mainiossa kirjoituksessaan ”Väärinymmärrysten anatomiaa” samaisessa numerossa 2/2011 (s. 3–10). Yhteisten käsitteiden puuttuminen kokemusmaailman erilaisuuden vuoksi tai yhteisen ajatusmaailman harha johtavat helposti tilanteisiin, jossa kuvitellaan jopa ratkaistavan samoja ongelmia, mutta arvioidaan toisen tieteenalan tapa lähestyä asiaa käsittämättömäksi tai väärin muotoiluksi. Esimerkiksi veronmaksajien tahtoon viittaaminen tieteen linjauksista päätettäessä onkin nähdäkseni lyhytnäköistä tiedepolitiikkaa, vaikka olen paljolti samaa mieltä Vesa Kanniaisen kanssa kvantitatiivisten menetelmien osaamisen tärkeydestä (vrt. *Tieteessä tapahtuu*, 3/2011, s. 45–46). Kanniainen ei kuitenkaan kunnioita kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtia ja tieteenfilosofian merkitystä niiden ansaitsemalla tavalla.

Eri tieteenalojen keskenään yhteensopimatomat käsitteet, kysymyksenasettelut ja tavoitteet johtavat siihen, että niiden edustajien menestyksen keskinäinen vertailu ja tieteenalojen rajojen yli menevä keskustelu on haasteellista. On turha väittää toista tutkijaa asioita ymmärtämättömäksi, vaikka hänen alallaan maailman

käsitteellinen jako olisi erilainen kuin oma. Tietenvälisissä kohtaamisissa rauhallinen kunnioitus erilaisuutta kohtaan on paikallaan, jos aitoa yhteistyötä halutaan kehittää. Myönteisenä tuloksena voi olla vallitsevien taustaolettamusten ja käsiterakenteiden kriittinen tarkastelu, jonka kautta syntyy Thomas Kuhnin kuvaamia kehityksellisiä hyppäyksiä.

Tieteenalojen erilaista luonnetta pystyttiin analysoimaan kvantitatiivisesti, kun saimme Aalto-yliopiston tietojenkäsittelytieteen laitoksella rajattuun käyttöömme 3 224 kappaletta Suomen Akatemialle vuosina 2005–06 osoitettua hakemusta. Vaikka hakemukset olivatkin lähtökohtaisesti englanninkielisiä, jotkin osat niistä olivat suomeksi tai ruotsiksi. Tämän aineiston perusteella Akatemian tieteenalaluokituksen puitteissa kymmenen suhteellisesti englanninkielisintä alaa olivat: 1. matematiikka, 2. farmasia, 3. kemia, 4. fysiikka, 5. biokemia, molekyylibiologia, mikrobiologia, perinnöllisyystiede ja biotekniikka, 6. solu- ja kehitysbiologia, fysiologia ja ekofysiologia, 7. tietojenkäsittelytieteet, 8. sähkötekniikka ja elektroniikka, 9. ympäristötekniikka sekä 10. geotieteet. Suhteellisesti eniten suomen- tai ruotsinkielistä materiaalia löytyi puolestaan hakemuksista seuraavilla aloilla: 1. oikeustiede, 2. teologia, 3. historia ja arkeologia, 4. kulttuurien tutkimus, 5. sosiaalitieteet, 6. taiteiden tutkimus, 7. valtio-oppi ja hallintotiede, 8. kasvatustiede, 9. viestintä- ja informaatiotieteet sekä 10. arkkitehtuuri ja teollinen muotoilu. Analyysi toteutettiin automaattista kielentunnistusalgoritmia hyödyntäen. Väärä johtopäätös tästä analyysistä olisi arvottaa aloja niin, että englanninkielisyyttä viljelevät alat olisivat tärkeämpiä kuin muut. Syynä tulokseen on mitä ilmeisimmin kunkin alan kontekstisidonnaisuus tai sen puute. Matematiikka, farmasia, kemia ja fysiikka ovat aloja, joiden ilmiöt eivät noudata valtioiden rajoja. Toisesta päästä listaa löytyvät tieteet puolestaan kamppailevat luonteeltaan dynaamisten ja voimakkaasti takaisinkytkettyjen järjestelmien ymmärtämiseksi, joissa ilmiöt ovat sidoksissa paikalliseen kieleen ja kulttuuriin. Vaikka näillä tieteenaloilla halut-

taisiin tehdä yleistyksiä, ne eivät useinkaan ole mielekkäitä perinteisessä mielessä.

Uusia tieteenalojen välisiä yhteyksiä voikin syntyä niin, että vaikeasti tavoitettavia ilmiöitä tarkastelevat humanistiset tieteet liittoutuvat laskennallisten tieteiden kanssa siten, että luonnontieteiden reduktionistista eetosta ei tarvitse ottaa lähtökohdaksi, vaikka pyrittäisiin uusien metodien kehittämiseen analyttisessä hengessä. Nykyisin tekstilouhinnan menetelmin voidaan esimerkiksi tarkastella jonkin tieteenalan kirjoituksia kokonaisuutena uusista näkökulmista. Tähän tapaan on myös mahdollista kehittää tieteen infrastruktuureja ilman vaatimusta siitä, että kaikki sisältö olisi pystyttävä kuvailemaan yhteisen käsite- tai luokittelujärjestelmän puitteissa. Tällaisten ratkaisujen kehittämistä voidaan pitää sellaisten alojen kunnioittavana kohtaamisena, joissa pitkälle viety käsitteellinen harmonisointi on periaatteellisista tai käytännöllisistä syistä vaikeaa tai jopa mahdotonta.

Vaikka kunnioittavalle kohtaamiselle ei löydetttäisikään evoluutiopsykologian, sosiologian, hyvinvointitutkimuksen tai organisaatiotutkimuksen kautta hyötyfunktioita, voidaan sen ajatella olevan itseisarvo. Haastankin kaikki lukijat miettimään, mitkä voisivat olla hyviä tapoja toteuttaa kunnioittavan kohtaamisen periaatetta tutkimuksen arjessa ja lähteä sitä myös käytännössä toteuttamaan pelkäämättä, että toiminta tämän takia muuttuisi hampaattomaksi. Tieteentekijät voivat rakentaa yhteistä hyvää, vaikka supistustoimenpiteet näyttävät uhkaavan koko yliopistosektoria. Yhteiset ponnistukset tieteen merkityksen kirkastamiseksi ympäröivälle yhteiskunnalle lienevät parempi strategia kuin epäkunnioittava piikittely rajojen yli omien asemien varmistamiseksi. Samaan tapaan työtön suomalainen pärjää paremmin, jos ymmärtää, että vieressä kulkeva somali on samassa veneessä hänen kanssaan ja päinvastoin. Mitä todennäköisimmin puu vastaa niin kuin sitä puhutellaan.

Kirjoittaja on dosentti ja johtava tutkija Aalto-yliopiston teknillisessä korkeakoulussa.